

Valberget kan gi svar på den gåtefulle stav-delen i bynavnet

BYNAVNET: Flere teorier er lansert om hva Stavanger betyr. Selv tror jeg synsinntrykket av kvartsittstripene/stavene på Valberget ble oppfattet som så spesielle av sjøfarende som i fjern tid seilte inn mot Vågen, at de valgte stav som et betegnende førsteledd på stedet.

Erling S. Kjelland
Hordaland

Tolkningen av bynavnet Stavanger har på ny blitt en sak som opptar mange – etter at arkeologiprofessor Frode Iversen i Aftenbladet nylig mente at stav- delen av navnet kanskje kunne knyttes til Kongsteinen – som engang lå på Storhaug.

Teorien ble i etterkant dratt i tvil av språkforskerne Inge Sæverheim og Klaus Johan Myrvald som begge hevdet at Valberget med opprinnelige bratte bergvegg og karakteristiske kvartsittstriper bedre kunne være den terrenngaleen i Vågen som navngi førsteleddet i navnet.

En kjent teori

Denne er sammenhengende med professor Knut Helle sin konklusjon etter vurdering av mange muligheter i boken «Stavanger. Fra Våg til By» fra 1973. Et av Helles viktigste spor var: «Men nærliggende at det er vet om stav- navn i Vest-Norge, er det å regne med at en navneformasjon ligger til grunn for navnet».

Hva var vi egentlig om Stavanger sin topografi i sagatid og tidlig middelalder da terrenget fremdeles mest lå urørt og markerte terrengformasjoner ble lagt merke til og fikk sine egne navn? Faktisk en hel del. Når det gjelder strandområdet sør for Vågen mot Valberget var dette lenge uforandret med et bratt og høllende terrenng og et delvis uframkommelig fjellparti. Så sent som på 1700-tallet viser et maleri som også omfatter Valberget en fjellvegg og krus som stuper steilt ned mot sjøen og tårer over terrenngformet som da sto der. Dette stupet er også kjent fra senere skredtragedier og Leks, beskrevet av Christen Henrichsen Pram som i 1809 besøkte Stavanger. Den gang var byterrenng ennå ikke vesentlig forandret.

Fjellstriper lignet staver

Pram skriver blant annet: «Skjæpperne hever sig, uden nogen forståelse eller flade på alle sider mer eller mindre stejle» Bak bryggene og påklødsene lå flere vinningshus og «en krumbønde gæde, som kan somme steder har huse på mer end den ene side, fordi fjeldet lodnet staa op paa den anden».

Fra skip som lang tilbake i tid kom seilende inn mot Vågen i Stavanger, var den bratte fjellveggen med sine krumme, bølende stier – kanskje delvis med frem-

sem lodtstjende staver, en særpreget og lett gjenkjennelig terrenngdel i landskapet. Selv om høyden kanskje bare har vært 15-20 meter. Og som sammenhengt med det alminnelig brukte norrone ordet angr, som på gammelnorsk betyr, fjord, vik eller våg, ble byens navn. Slik kan det ha vært.

I dets fylde utvidet Stavanger sitt bebyggede område innover i Våget, og kanskje allerede tidlig middelalderen utover langs sjøen mot øst og Valberget. Samtidig utformet utfyllinger, bebyggelse og kaler strandkanten og terrenng. Til dette trengtes sikkert mye stein, og stein og fjell og røyre ble nok hentet og brukt løs fra de nederste partiene på Valberget. Forlengelsen av Stavanger sitt enkelte gate-løp – Skagen – kan også ha medført at deler av bergtet ble fjernet.

Et bildefang for sjøfarende
At Valberget på sjøiden engang styr-

lig var et steilt og vanskelig tilgjengelig fjell og steinområde og «bildefang» som fanget oppmerksomheten i innseilingen til byvåpen har også en ornisologisk tilknytning. Valr betød på gammelnorsk folk. Altså folkberget. Mest sannsynlig bekker vandrefalken her. På Norsk Ornithologisk Forening sin nettside står dette om denne sky rov fuglens foretrukne rugsteder: «I Norge holdur vandrefalken gjerne i flere hundre meter høye bratte bergvegger, men ikke sjelden også i mindre berg».

Det blir sannsynligvis aldri ugendrivelig bevis. Men jeg tror mange historikere og navneforskere nå er enig i Knut Helle sin teori – at synsinntrykket av kvartsittstripene/stavene på Valberget ble oppfattet som så spesielle av sjøfarende som i fjern tid seilte inn mot Vågen at de valgte stav som et betegnende førsteledd på stedet. Angr ble et naturlig navn på bukten.

Steinformasjonene på Valberg høyden minnet tidlig om staver og har gitt sjøfarende ideen om å kalle stedet noe med «stav», merer i visse ender.

© Erling S. Kjelland

BYNAVNET: Flere teorier er lansert om hva Stavanger betyr. Selv tror jeg synsinntrykket av kvartsittstripene/stavene på Valberget ble oppfattet som så spesielle av sjøfarende som i fjern tid seilte inn mot Vågen, at de valgte stav som et betegnende førsteledd på stedet.

Erling S. Kielland

Tolkningen av bynavnet Stavanger har på ny blitt en sak som opptar mange - etter at arkeologiprofessor Frode Iversen i Aftenbladet nylig mente at stav- delen av navnet kanskje kunne knyttes til Kongssteinen - som engang lå på Storhaug.

Teorien ble i etterkant dratt i tvil av språkforskerne Inge Særheim og Klaus Johan Myrvoll som begge hevdet at Valberget med opprinnelige bratte bergvegg og karakteristiske kvartsittstriper bedre kunne være den terrengdelen i Vågen som navnga førsteleddet i navnet.

En kjent teori

Dette er sammenfallende med professor Knut Helle sin konklusjon etter vurdering av mange muligheter i boken «Stavanger. Fra Våg Til By» fra 1975. Et av Helles viktigste spor var: « Mest nærliggende at det en vet om stav-navn i Vest-Norge, er det å regne med at en naturformasjon ligger til grunn for navnet».

Hva vet vi egentlig om Stavanger sin topografi i sagatid og tidlig middelalder da terrenget fremdeles mest lå urørt og markerte terrengformasjoner ble lagt merke til og fikk sine egne navn? Faktisk en hel del. Når det gjelder strandområdet øst for Vågen mot Valberget var dette lenge uforandret med et bratt og hellende terreng og et delvis uframkommelig fjellparti. Så sent som på 1700- tallet viser et maleri som også omfatter Valberget en fjellvegg og knaus som stuper steilt ned mot sjøen og rager over tårnfundamentet som da sto der. Dette stupet er også kjent fra senere skriftlige skildringer og f.eks. beskrevet av Christen Henriksen Pram som i 1805 besøkte Stavanger. Den gang var byterrenget ennå ikke vesentlig forandret.

Fjellstriper lignet staver

Pram skriver blant annet: «Klipperne hever sig, uden nogen forstand eller flade på alle sider mer eller mindre steile» Bak bryggene og pakkbodene lå flere våningshus og « en krumløbende gade, som kun somme steder har huse på mer end den ene side, fordi fjeldet lodren staar op paa den anden»

Fra skip som langt tilbake i tid kom seilende inn mot Vågen i Stavanger, var den bratte fjellveggen med sine iøynefallende striper - kanskje delvis med form som lodrettstående staver, en særpreget og lett gjenkjennelig terrengdel i landskapet. Selv om høyden kanskje bare har vært 15-20 meter. Og som sammenlenket med det alminnelig brukte norrøne ordet angr, som på gammelnorsk betyr, fjord, vik eller våg, ble byens navn. Slik kan det ha vært. I tidens fylde utvidet Stavanger sitt bebyggede område innerst i Vågen, og kanskje allerede tidlig middelalderen utover langs sjøen mot øst og Valberget. Samtidig omformet utfyllinger, bebyggelse og kaier strandlinjen og terrenget. Til dette trengtes sikkert mye stein, og stein og fjell og mye ble nok hentet og brutt løs fra de nederste partiene på Valberget. Forlengelsen av Stavanger sitt eldste gateløp - Skagen - kan også ha medført at deler av berget ble fjernet.

Et blikkfang for sjøfarende

At Valberget på sjøsiden engang virkelig var et steilt og vanskelig tilgjengelig fjell og steinområde og «blikkfang» som fanget oppmerksomheten i innseilingen til byvåpen har også en ornitologisk tilknytning. Valr betød på gammelnorsk falk. Altså falkeberget. Mest sannsynlig hekket vandrefalken her. På Norsk Ornitologisk Forening sin nettside står dette om denne sky rovfuglens foretrukne rugesteder: « I Norge hekker vandrefalken gjerne i flere hundre meter høye bratte bergvegger, men ikke sjelden også i mindre berg»

Det blir sannsynligvis aldri ugjendrivelig bevist. Men jeg tror mange historikere og navneforskere nå er enig i Knut Helle sin teori - at synsinntrykket av kvartsittstripene/stavene på Valberget ble oppfattet som så spesielle av sjøfarende som i

fjern tid seilte inn mot Vågen at de valgte stav som et betegnende førsteledd på stedet. Angr ble et naturlig navn på bukten.